

CONTRIBUȚIA LUI IOAN BOGDAN LA STUDIUL INSTITUȚIILOR MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

VALERIA COSTĂCHEL

În prezentarea activității istorice a lui. I. Bogdan se impune de la început precizarea concepției și a metodei sale de lucru.

Cercetările istorice ale slavistului român se desfășoară într-o perioadă când în lumea istoricilor se deșteaptă un deosebit interes pentru studiul istoriei sociale a popoarelor. Aceasta este caracteristic îndeosebi pentru istoricii care se ocupă de istoria popoarelor din sud-estul Europei. Acest curent era puternic în Rusia, unde istoricii cuprinseseră în centrul cercetărilor lor instituțiile medievale din vechea Rusie, din Bizanț și din Peninsula Balcanică. I. Bogdan și-a desăvârșit studiile în Rusia, a întreținut strânse legături cu istoricii ruși și era bine informat asupra acestui curent care domina știința istorică rusă. În ceea ce privește istoriografia română, el a mers pe urmele lui N. Bălcescu, care abordase problemele de istorie socială.

Interesul lui pentru cercetarea instituțiilor românești a fost provocat de concepția sa asupra istoriei. În discursul de recepție la Academia Română, *Istoriografia română și problemele ei actuale*, I. Bogdan spunea: «Evoluția istorică a unui popor poate fi înțeleasă numai prin factorii interni ce au provocat-o, deci prin studiul claselor sociale ce l-au constituit și al ideilor ce au străbătut acțiunea lor»¹.

Într-adevăr, I. Bogdan însuși și-a axat cercetările pe *istoria socială a românilor*. Încă din acea perioadă el a relevat «o lentă evoluție a instituțiilor primitive»², subliniind că într-o țară cu populație țărănească și cu o viață orășenească restrânsă, instituțiile se schimbă foarte încet și pe nesimțite³.

Tot atunci I. Bogdan a arătat care sînt acele probleme care trebuie cercetate în prima linie. El socotea că problema satului, a originii sale, a roirii satelor, a modului de stăpînire a pămîntului constituie cel mai important factor de cercetare. Pentru înțelegerea societății medievale românești el socotea necesar să cerceteze organizarea satului, să determine rolul cnejilor, judeților și starostilor⁴. În legătură cu viața satului el s-a izbit de problema șerbiei, în special din perioada domniei lui Mihai Viteazul⁵. L-a preocupat problema

¹ I. Bogdan, *Istoriografia română și problemele ei actuale*, Acad. Rom. Disc. XXVII, 1905, p. 19.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ I. Bogdan, *Patru documente de la Mihai Viteazul*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 153—154.

marelui domeniu, a originii sale, a transformărilor din decursul secolelor, pentru care a adunat un bogat material, dar lucrarea a rămas nerealizată¹. În strînsă legătură cu această problemă el a pus instituția imunității, desemnată prin termenii românești «uric» și «ohabă», consacrand acestui din urmă termen un studiu special². Deși I. Bogdan n-a realizat studiul conceput asupra domeniului feudal, el a văzut just problema, afirmînd că proprietatea de danie și imunitatea erau «două instituții comune țărilor noastre și celor apusene, în care feudalismul era cu mult mai vechi»³.

Dacă în centrul preocupărilor sale se găsea viața satului, relațiile dintre stăpînii de pămînt și țărani, I. Bogdan n-a trecut cu vederea nici viața orașului. L-a interesat problema originii și organizării orașelor, «spre a putea vedea ce este împrumutat și ce este indigen în evoluția lor»⁴.

El acorda o deosebită importanță problemei organizării militare, problemei orașului-cetate, care a jucat un rol însemnat în sistemul de apărare a țării. Era convins că pentru o înțelegere mai profundă a societății medievale românești este necesar ca istoricul să cunoască și formele dreptului românesc vechi, în care se întretaie elemente romane, instituții de-ale Europei medievale și obiceiuri de-ale popoarelor slave dimprejur⁵.

Relevind importanța cercetării problemelor menționate mai sus, I. Bogdan spune că «aceasta este direcția în spre care trebuie îndreptată cu deosebire activitatea istorică a generațiunii actuale și celei viitoare»⁶.

Acestor probleme de ordin social I. Bogdan le acordă precădere față de istoria politică. El afirmă că studiul problemelor sociale «...este cu mult mai mult important decît cunoașterea războaielor, a intrigilor de curte, a rivalităților de partide, a intervențiilor străine, de care sînt prea pline expunerile de pînă acum ale istoriei române»⁷. I. Bogdan este printre primii care atacă problema instituțiilor medievale românești. El deschide calea acestor cercetări, care au continuat sub impulsul dat de dînsul⁸.

Ideile expuse de I. Bogdan în discursul său de recepție la Academia Română au fost primite cu înțelegere și aprobare de cei mai mulți din istoricii români din acea vreme. N. Iorga l-a elogiât, spunînd că expunerea lui despre istoriografie este «foarte bine împărțită, foarte bine socotită și spusă cu un mare curaj liniștit, asupra dezvoltării întregii istoriografii românești de la început pînă astăzi»⁹.

De asemenea, Gh. Ghibănescu spunea: «Iată dar ce probleme noi se prezintă istoriei de acum înainte: a înlătura pătimașa ignorare a claselor sociale, a înfățișa evenimentele sub forma lor genetică, în legătură cu împrejurările sociale interne»¹⁰.

În perioada în care I. Bogdan și-a desfășurat cercetările, istoria socială a românilor din evul mediu era încă puțin cunoscută. Condițiile pentru studiul

¹ Ibidem.

² *Ohabă-ohabnic*, în CL, XLI, 1906, p. 295—299.

³ *Istoriografia română și problemele ei actuale*, p. 25.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p. 20.

⁶ Ibidem, p. 21.

⁷ Ibidem, p. 20.

⁸ P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan și studiile de istorie slavă la români*, în «Buletinul Comisiei istorice a României», VII, Vălenii de Munte, 1928, p. 12.

⁹ «Semănătorul», 1905, IV, nr. 24, p. 418.

¹⁰ G. h. G h i b ă n e s c u, recenzie, în «Arhiva», Iași, 1905, p. 379.

instituțiilor medievale românești nu erau prielnice din cauză că nu erau publicate izvoarele interne. Cercetătorul era silit să întreprindă în prealabil o uriașă muncă de arhivă, care să-i dea informațiile necesare. I. Bogdan, izbîndu-se de această dificultate, spunea că istoricul trebuie « să cheltuiască încă multă vreme pentru adunarea și publicarea documentelor interne din toate epocile istoriei noastre. Fără ele evoluțiunea instituțiilor vechi nu se poate urmări în toate fazele ei »¹.

I. Bogdan, hotărît să atace problema de istorie socială, un sector dificil și aproape nestudiat pe vremea sa, considera că numai aplicarea metodei comparative poate să dea rezultate satisfăcătoare. El era ferm convins că cercetarea instituțiilor medievale românești necesită cunoașterea limbilor slave și a istoriei popoarelor vecine cu românii: « Limbile slave sînt indispensabile pentru studiul independent al începuturilor poporului român și al istoriei interne a principatelor în secolele XIV—XVII »².

Tot aceste considerente l-au făcut pe I. Bogdan să aplice metoda comparativă în cercetarea instituțiilor medievale românești. Ca factori de comparație el a folosit istoria țărilor vecine: Ungaria, Polonia, Serbia, Bulgaria, precum și Rusia. Importanța acordată de el acestei metode rezultă din următoarea mărturie: « Predecesorii mei n-au cunoscut îndestul organizarea militară a statelor din jurul nostru, în special a Ungariei și a Poloniei. Aceste țări oferă analogii ce multora vor părea surprinzătoare la primul moment. Ele n-au însă nimic surprinzător pentru istoricul care știe că instituțiile sociale, politice și militare ale popoarelor din evul mediu prezintă ca și instituțiile respective de astăzi, multe note comune nu numai la popoarele care au trăit în imediata vecinătate, ci chiar la popoare foarte îndepărtate unele de altele »³.

I. Bogdan și-a concentrat atenția asupra străvechilor instituții românești din perioada anterioară apariției vieții de stat la români. Din acest cadru face parte studiul său *Originea voievodatului la români*, publicat în 1902. În acest studiu istoricul și-a propus să lămurească originea instituției și să determine trăsăturile sale fundamentale.

Ca punct de plecare pentru cercetarea întreprinsă el folosește analiza termenului *voievod*, care a existat la toate popoarele slave, însă nicăieri n-a fost folosit pentru desemnarea autorității supreme, aceea a domnului. I. Bogdan afirmă că voievozii au existat la toți slavii « ... din cele mai vechi timpuri, cu mult înainte de a fi venit în atingere cu noi »⁴. La toate popoarele slave însă, voievoda a însemnat conducător de oști⁵. « Cuvîntul este comun tuturor popoarelor slave și instituțiunea trebuie să fie mai veche decît diferențierea lor, în urma emigrațiunii din patria lor primitivă, în popoarele slave de astăzi »⁶.

Se caută să se demonstreze că, deși numele acestei instituții este de origine slavă și deși românii l-au împrumutat într-o epocă veche, între secolele VI—IX, ea a căpătat la români o dezvoltare cu totul particulară, proprie, rezultată din împrejurările deosebite ale vieții publice⁷.

¹ I. Bogdan, *Documentul Rîzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în sec. XV-lea*, AAR, Memorii, S. II, t. XXX, 1908, p. 10.

² I. Bogdan, *Istoriografia română*, p. 16.

³ I. Bogdan, *Documentul Rîzenilor din 1488 și organizarea armatei moldovene în sec. XV-lea*, p. 23—24.

⁴ *Originea voievodatului la români*, AAR, Memorii, seria II, t. XXIV, 1902, p. 203.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 204.

Astfel, în ceea ce privește originea voievodatului, se afirmă că ea trebuie raportată la epoca primelor relații ale românilor cu slavii, care au existat în dreapta și în stînga Dunării, în Panonia și în vechea Dacie¹, în perioada anterioară cuceririi maghiare. După determinarea originii voievodatului, se caută a se preciza conținutul acestei instituții, afirmîndu-se că voievozii «erau șefii unor confederațiuni de chineji. În vreme de pace ei hotărau neînțelegerile dintre aceștia, în vreme de război ei se puneau în fruntea lor. Aceștia aveau atribuțiuni judiciare și militare deținute de aceeași persoană. Acest lucru a avut loc nu numai la români, dar și la popoarele vecine cu românii». Concluzia autorului este că «voievodatul s-a putut naște la români, ca și instituțiile analoge de la alte popoare, în mod cu totul independent de influențele străine»².

Această primă lucrare consacrată vechilor instituții românești a fost apreciată pozitiv atât în presa română, cît și în cea străină. Filologul rus Iațimirski, după ce a citit studiul despre voievodatul la români, i-a scris lui I. Bogdan că lucrarea lui este excelentă, foarte prețioasă și constituie un studiu de sinteză, ceea ce îi ridică valoarea³.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, problema voievodatului a fost mult dezbătută în istoriografia românească. Deși teoriei lui I. Bogdan i-au fost aduse unele completări și rectificări⁴, în linii mari ea a rămas valabilă pînă în zilele noastre. A fost lărgită în special partea referitoare la istoria voievodatului în Transilvania. De această problemă s-a ocupat I. Lupaș, care afirmă că «instituțiunea voievodatului nu putea să aibă în trecutul Transilvaniei decît aceeași origine, pe care I. Bogdan o lămurise deplin în studiul său cu privire la trecutul Țării Românești și al Moldovei, lăsînd-o însă necercetată în partea relativă la dăinuirea ei seculară în regiunile dintre Carpați și Tisa»⁵. Autorul arată că nicăieri pe teritoriul Ungariei nu se găsesc urmele vreunei organizații teritoriale politice la fel cu cea voievodală de pe cuprinsul Transilvaniei, de unde rezultă că ea trebuie considerată ca un produs specific românesc⁶.

Așadar, ținînd seama de completări și de unele rectificări, istoriografia de astăzi a adoptat rezultatele cercetărilor lui I. Bogdan cu privire la instituția voievodatului. Astfel, în tratatul de *Istoria României* se arată că «nevoile de apărare au silit obștile să se confedereze și să aleagă o căpătenie militară numită voievod»⁷. Se susține că «alături de latinescu *domn* (dominus, domnus), au pătruns și s-au generalizat și la români ca termeni ai unor instituții împrumutate de la slavi, cuvintele *cneaz*, *jupan*, voievod»⁸.

Într-un studiu recent, consacrat obștei satești la români, P. P. Panaitescu expune ideile sale cu privire la instituția voievodatului, arătînd trînicia ei. De pildă, în Maramureș ea s-a păstrat pînă în veacul al XV-lea. «Instituția

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, p. 205.

³ D. P. Bogdan, *Relațiile lui I. Bogdan cu savanții ruși*, în *Relațiile ruso-române*, București, 1963, III, p. 270.

⁴ I. Lupaș, *Epocile principale în istoria românilor*, Cluj, 1928, ed. II, p. 47.

⁵ I. Lupaș, *Voievodatul Transilvaniei în sec. XII și XIII*, AAR, Memorii, S. III, t. XVIII, mem. 3, p. 29.

⁶ *Ibidem*, p. 3.

⁷ *Istoria României*, vol. II, București, 1961, p. 805.

⁸ *Ibidem*, p. 805.

voievodatului continuă să funcționeze în toată Transilvania subordonată regelui ungar. Autorul afirmă că titlul de voievod, purtat de domnii români, ca și de guvernatorul regal al Transilvaniei, arată că voievozii locali au existat pe tot teritoriul țării noastre și că numele lor, calitatea lor de comandanți de oști s-au extins o dată cu formarea statelor feudale, a devenit un titlu al monarhului, moștenit de la orînduirea anterioară monarhiei feudale»¹.

Altă instituție medievală abordată de I. Bogdan este aceea a *cnezatului*. Cercetarea ei este legată de o muncă anevoioasă, întrucît apare într-o perioadă îndepărtată, foarte slab oglindită în izvoarele vremii. I. Bogdan considera cnezatul drept cea mai veche instituție românească. Această problemă a trezit interes încă de la sfîrșitul sec. al XIX-lea, de pildă în studiul lui R. Rosetti, *Despre clasele agricole în Moldova*².

I. Bogdan a consacrat acestei probleme un studiu special, bazat pe o vastă documentare. Izvoarele folosite, atît cele românești, cît și cele ale popoarelor vecine cu românii sînt foarte variate. El aplică cu succes metoda comparativă, folosind termenii de comparație din istoria socială a sîrbilor, ungurilor și lituanienilor.

Pe baza unui bogat material de arhivă românesc, precum și pe baza constatărilor făcute din studiul comparativ al instituției cnezatului, I. Bogdan a combătut teoria care a precumpănit în știința istorică românească din vremea sa, după care cneazul a fost judecător domnesc, stăpîn și judecător de sat. El a demonstrat că la români termenul *cneaz* a avut două înțelesuri principale: *jude sătesc și țaran liber, proprietar de pămînt*³. Satele de cneji sînt sate de tipul cel mai vechi de sate românești, administrate de unul sau de mai mulți cneji, în opoziție cu satele domnești, boierești sau mănăstirești⁴. În perioada anterioară apariției statului la români, cnejii au fost întemeietorii satelor sau șefi aleși dintre fruntașii satelor. Ei administrau unul sau mai multe sate ori teritorii mai întinse.

I. Bogdan a căutat să stabilească atribuțiile cnejilor în cadrul vieții de stat din secolele XV—XVI. El susține că cnejii aveau în seama lor: judecata satelor, cisluirea lor, supravegherea ordinei, recrutarea țăranilor pentru oaste⁵.

În ceea ce privește originea acestei instituții, I. Bogdan este de părere că ea n-are nimic slav, în afară de nume⁶. Cînd au venit în contact cu popoarele slave, românii își aveau judecii lor, a căror funcție esențială era să judece. Cuvîntul slav s-a suprapus peste cel românesc vechi, cum s-a întîmplat și cu cuvîntul voievod. «Din sec. al XIII-lea încôace cnezatul s-a dezvoltat în Țările Române în condițiuni felurite, în acord însă cu instituțiunile analoge ale Europei apusene medievale, în special ale Ungariei»⁷.

Lucrarea lui I. Bogdan aduce o contribuție deosebit de importantă la studiul problemei. Cu toate acestea, pentru cercetătorul de astăzi ea prezintă și unele lacune: nu relevă unitatea instituției cnezatului la toți românii, la

¹ P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p. 29—30.

² «Revista nouă», 1889, p. 70—71.

³ I. Bogdan, *Despre cnejii români*, AAR, Memorii, S. II, t. XXVI, 1904, p. 13.

⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁵ *Ibidem*, p. 36.

⁶ *Ibidem*, p. 43.

⁷ *Ibidem*, p. 44.

concluzii se simte lipsa de precizie în definirea situației cnejilor ca magistrați sau ca stăpîni feudali. Lucrările lui I. Bogdan cu privire la instituția cnezatului au constituit însă baza unor cercetări ulterioare. Această importantă problemă a fost dezbătută și de alți istorici, care s-au ocupat de istoria socială a românilor, ca: R. Rosetti, C. Giurescu, P. P. Panaitescu. În cercetările lor ei au avut ca punct de plecare rezultatele obținute de I. Bogdan. Dar, cu toate eforturile depuse de istorici, în jurul acestei probleme și pînă acum sînt multe lucruri neclare. Ideile principale ale lui I. Bogdan cu privire la situația satului medieval sînt îndeobște recunoscute de istoricii de astăzi, care consideră că satul era condus de reprezentanții săi numiți cneji, juzi sau vătămani. Aceștia erau judecătorii pricinilor mărunte ivite în sat, repartizau dările cuvenite domnului asupra locuitorilor din sat, strîngeau aceste dări¹.

Instituția cnezatului, fiind strîns legată de problema proprietății asupra pămîntului și de problema șerbiei, l-a îndemnat pe I. Bogdan să cerceteze și aceste din urmă aspecte ale vieții satului.

Cu toate că istoricul nu ne-a lăsat studii speciale referitoare la problemele menționate mai sus, materialul adunat atestă interesul și intenția lui de a le cerceta. O confirmă și studiul publicat în 1903, *Patru documente de la Mihai Viteazul*, însoțit de comentarii, care dau dovada că a înțeles just caracterul de clasă al șerbiei. I. Bogdan reconstituie just procesul de jefuire a țăranilor de către stăpînii de pămînt și al transformării lor în șerbi².

Studierea proprietății asupra pămîntului a ridicat în fața cercetătorului problema îndatoririlor militare ale acelor care se foloseau de pămînt sub o formă oarecare. Stabilind o legătură indisolubilă între proprietatea asupra pămîntului și slujba militară, I. Bogdan s-a preocupat de problema organizării militare la români, căreia i-a consacrat un studiu special: *Documentul Rîzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în sec. al XV-lea*³.

Partea introductivă a studiului este deosebit de prețioasă în ceea ce privește aplicarea metodei de lucru. Autorul arată că în studiul său el se baza pe documente, pe studiul terminologiei militare, pe analogia cu țările vecine, care au servit românilor de model în ceea ce privește organizarea armatei⁴. În partea consacrată istoriografiei problemei se arată că istoricii care s-au ocupat de organizarea militară n-au folosit întreaga documentare, îndeosebi documentele interne și n-au relevat aspecte dintre cele mai importante ca: modul de recrutare pentru oaste, rolul cetăților în apărarea țării, organizarea militară în perioada anterioară sec. al XIV-lea⁵. Deși sînt folosite în special izvoarele epocii (din sec. al XV-lea), se recurge și la cele din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, «care se pot raporta la secolele precedente»⁶.

Pentru reconstituirea organizării militare a Moldovei din sec. al XV-lea, I. Bogdan a pornit de la o analiză migăloasă a termenilor militari folosiți de români. I-a comparat cu termenii militari uziți la popoarele vecine, stabilind că, în majoritatea cazurilor, ei sînt de origine slavă; alături de ei au mai existat însă și termeni de origine maghiară sau germană. Termenii referitori

¹ *Istoria României*, II, p. 305.

² I. B o g d a n, *Patru documente de la Mihai Viteazul*, în *Prinos lui D. A. Sturza*, București, 1903.

³ AAR, Memorii, S. II, t. XXX, 1903.

⁴ *Ibidem*, p. 10.

⁵ *Ibidem*, p. 23.

⁶ *Ibidem*, p. 24.

la purtătorii de arme ca: *viteji*, *voinici*, *dvoreni*, *husari* sau termenii indicînd diferite unități militare ca *ceată*, *pîlc*, *gloată* au fost analizați, dîndu-li-se o explicație definitivă. Unii termeni, foarte discutabili, de pildă *jold*, au fost lămurii în mod magistral. I. Bogdan a arătat că termenul *jold* este de origine germană și că a pătruns la români prin filieră poloneză. Bazîndu-se pe izvoare, el a susținut că expresia slavonă «na zold» din documentele moldovenești nu poate avea altă interpretare decît «cu leafă»¹. De asemenea, el a demonstrat că în Moldova mercenarii au existat încă din sec. al XV-lea, deși n-au jucat un rol prea însemnat în sistemul de apărare a țării; existența lor este însă atestată neîndoios de mărturiile cronicarilor moldoveni².

Abia după precizarea termenilor militari, I. Bogdan a trecut la reconstituirea modului de organizare a oastei în perioada de început a statului moldovenesc, descriînd unitățile sale ca *ceată*, *pîlc*, *gloată*³. El a insistat îndeosebi asupra organizării curților boierești, urmărind evoluția lor în cursul secolelor al XV-lea — al XVII-lea. A relevat legătura dintre stăpînirea pămîntului și slujba militară, spunînd că «proprietatea pămîntului era strîns legată de slujba militară; una era condiția celeilalte»⁴. El consideră că în condițiile vieții de atunci fiecare stăpîn era și ostaș și că «a existat o legătură indisolubilă între proprietatea de pămînt, fie ea mare sau mică, și slujba militară»⁵. Îndatoririle militare grevau orice proprietate asupra pămîntului, fie laică, fie bisericească.

Ideile expuse de I. Bogdan în ceea ce privește organizarea armatei moldovenești în sec. al XV-lea rămîn valabile, în cea mai mare parte pentru știința istorică de astăzi, deși în ultimul pătrar de veac în acest sector s-au făcut numeroase cercetări⁶, care au îmbogățit mult cunoștințele noastre referitoare la această problemă.

Am căutat să relev cercetările lui I. Bogdan asupra unui șir de instituții medievale românești. Lucrările publicate de el nu reprezintă decît o mică parte din ceea ce a fost conceput și proiectat de istoric. Cercetător neobosit de arhivă, în căutare continuă de noi elemente de documentare, el a strîns un bogat material pentru studiul instituțiilor românești, pe care n-a reușit să-l valorifice integral din cauza morții sale premature.

Cercetările lui I. Bogdan reprezintă o piatră de temelie, pe care cercetătorii de mai tîrziu și-au clădit operele lor. Nici unul dintre cercetătorii istoriei sociale a românilor din epoca medievală nu a putut trece peste lucrările lui I. Bogdan din acest domeniu.

Astfel, Radu Rosetti în lucrările sale cu privire la istoria socială a Moldovei are ca punct de plecare cercetările și concluziile lui I. Bogdan. În lucrarea *Pămîntul, sătenii și stăpîni în Moldova*, capitolele consacrate cnejilor și voievozilor au la bază operele predecesorului său⁷. Chiar în folosirea metodei comparative R. Rosetti merge pe urmele lui I. Bogdan. Comparînd instituția cnezatului din Țările Române cu aceeași instituție din Ungaria, Galiția și de la popoarele slave, R. Rosetti este puternic influențat de metoda lui I. Bogdan.

¹ *Ibidem*, p. 49.

² *Ibidem*, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 14.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

⁵ *Ibidem*, p. 21.

⁶ *Istoria României*, II, Cap. III. *Fărîmîțarea feudală în Moldova și Țara Românească*.

⁷ București, 1907, p. 23—76.

C. Giurescu, în lucrarea *Despre boieri*, deși nu împărtășește ideile lui I. Bogdan despre cneji, le folosește și afirmă că acesta a studiat cel mai aprofundat problema¹ și de mai multe ori se referă la diferitele sale lucrări².

N. Iorga în operele sale de sinteză despre istoria românilor, în problemele legale de organizarea socială a românilor în perioada de formare a primelor state, se bazează pe cercetările lui I. Bogdan³, dându-le o înaltă prețuire. «Studiul adâncit al instituțiilor dădu o bază românească sigură cercetărilor asupra istoriei moldovenești până la același sfârșit al veacului al XVI-lea»⁴. Recunoașterea deosebitelor calități de istoric ale lui I. Bogdan mai reiese și din următoarele cuvinte: «A scris studii de istorie care se așează printre cele mai frumoase ale epocii sale în toate țările»⁵.

S-a mai arătat că cercetarea instituției voievodatului din Transilvania de către I. Lupaș are la bază studiile lui I. Bogdan. Referindu-se la operele istorice ale acestuia, îndeosebi la cele referitoare la instituții, I. Lupaș spune: «Obiectivitatea științifică, seninătatea neturburată și metoda critică severă erau însușirile de căpetenie, prin care rezultatele activității lui I. Bogdan s-au impus deopotrivă contemporanilor români și străini»⁶.

P. P. Panaitescu, care aduce o contribuție însemnată la studiul istoriei sociale, a arătat că I. Bogdan are meritul de a fi deschis calea cercetărilor sociale, ce au fost continuate sub impulsul dat de dinsul. A relevat faptul că I. Bogdan a căutat să determine originile societății românești, însă n-a dat o teorie completă asupra stărilor sociale din trecutul românesc, ci a cercetat doar câteva chestiuni, fără să atace toată problema în totalitatea ei⁷. P. P. Panaitescu consideră că marele merit al lui I. Bogdan este acela de a fi adus cel dintâi în cercetarea instituțiilor sociale din trecutul românesc metoda «cercetării numelor, întrebuițată în studiile similare din Occident»⁸.

Se subliniază de asemenea și faptul că, în problema cercetării instituțiilor, I. Bogdan a folosit o metodă care a dat rezultate deosebit de rodnice. El a ținut seama de împrejurarea că instituțiile sociale, având de obicei o evoluție foarte lentă, păstrează anumite forme străvechi din epoci asupra cărora nu avem informații directe⁹. Prin aprofundarea epocilor cunoscute am putea arunca lumină și asupra epocii cercetate, în privința căreia documentele tac.

În ultimii 20 de ani, istoricii marxiști din țara noastră au acordat o importanță primordială istoriei economice și sociale. Datorită acestui fapt, studiul instituțiilor medievale a luat și el un nou avânt. De data aceasta, studiul instituțiilor a fost așezat pe baze noi, întrucât întreaga structură a societății din Țările Române din evul mediu a fost concepută ca o societate tipic feudală. Sarcina istoricilor a fost ușurată prin publicarea corpusului de documente interne, care au pus la îndemîna cercetătorului informațiile necesare. Pe de

¹ Studii de istorie socială, București, 1943, p. 304.

² Ibidem, p. 241, 242, 246, 254, 263, 295 și altele.

³ N. Iorga, *Istoria poporului român*, București, 1922, I, p. 180—181. *Istoria românilor și a civilizației lor*, București, 1930, p. 45—46; *Istoria românilor*, București, 1936—1939, III, p. 35—36.

⁴ N. Iorga, I. Bogdan, în «Buletinul Comisiei istorice a României», III, 1924, p. V.

⁵ Ibidem, p. I—II.

⁶ I. Lupaș, I. Bogdan, *Analele Acad. Rom., M.S.I., S. III*, București, 1945, p. 7.

⁷ P. P. Panaitescu, *Ioan Bogdan și studiile de istorie slavă la români*, în «Buletinul Comisiei istorice a României», VII, 1928, p. 12.

⁸ Ibidem, p. 14.

⁹ Ibidem.

altă parte, în ultima vreme au apărut numeroase studii marxiste de istorie socială în țările socialiste vecine, ceea ce a stimulat și mai mult interesul pentru cercetarea acestui domeniu. Dar nici acum cercetătorii instituțiilor feudale nu se pot dispensa de lucrările lui I. Bogdan, primul care a deschis calea și a căutat soluționarea unor probleme pe cât de pasionante, pe atât de spinoase.

ВКЛАД ИОАНА БОГДАНА В ИЗУЧЕНИЕ СРЕДНЕВЕКОВЫХ РУМЫНСКИХ ИНСТИТУТОВ

(Резюме)

Цель настоящей работы — показать метод исследования средневековых румынских институтов Иоаном Богданом и полученные им результаты. Иоан Богдан был среди первых исследователей, которые применили сравнительный метод при изучении проблемы средневекового общественного устройства Румынии. Для сравнения он привлекал материал из истории средневековой Европы и в особенности, из истории соседних славянских народов, доказывая, что изучение периода становления румынского народа и его внутреннего развития в XIV—XVII вв. возможно лишь при предварительном ознакомлении с историей соседних славянских народов.

Больше всего его интересовал вопрос структуры и организации деревни, феодального владения и обязательств, связанных с владением земель, отношений между землевладельцами и крестьянами, крепостного права и других сторон общественного уклада (большая часть внутренних документов еще не была опубликована в то время, что помешало ему охватить весь комплекс намеченных проблем). И все же Иоан Богдан создал ряд фундаментальных исследований о воеводстве, княжестве, организации армии, которые по настоящее время не утратили своей научной ценности и служат отправной точкой для дальнейших исследований румынских историков. И. Богдан первым открыл путь и пробудил интерес к изучению средневековых румынских институтов.

LA CONTRIBUTION DE IOAN BOGDAN À L'ÉTUDE DES INSTITUTIONS MÉDIEVALES ROUMAINE

(Résumé)

Ce travail se propose de mettre en lumière la méthode de recherche de Ion Bogdan et de montrer les résultats auxquels il parvint de la sorte dans le domaine de l'étude des institutions médiévales roumaines. Il fut en effet l'un des premiers chercheurs qui abordèrent le problème des institutions roumaines au Moyen Âge à l'aide de la méthode comparative. Il utilisa comme facteurs de comparaison des éléments empruntés à l'histoire de l'Europe médiévale, et avant tout, à celle des peuples slaves, limitrophes. Cela lui a permis de montrer que l'étude des premiers pas du peuple roumain et du commencement de son histoire intérieure du XIVe au XVIIe siècle est impossible à expliquer sans une connaissance préalable du passé des peuples slaves voisins.

Un problème qui l'a beaucoup préoccupé, fut celui du village, de sa structure et de son organisation, celui du domaine féodal et des obligations qui découlaient de la possession de la glèbe, celui des relations entre propriétaires terriens et paysans, celui du servage et d'autres aspects de la société (de son temps, les documents internes n'étaient pas encore publiés pour la plupart), ce qui ne l'a pas empêché d'embrasser dans le champs de ses recherches tout le complexe des problèmes qui s'offraient à sa vision d'ensemble. C'est ainsi qu'on lui doit quelques travaux fondamentaux au sujet du voévodat, du knézat, de l'organisation de l'armée, travaux qui conservent aujourd'hui encore leur intérêt scientifique et servent de point de départ aux historiens roumains désireux de pousser plus loin ses recherches. I. Bogdan est le premier à avoir frayé la voie et à avoir stimulé l'intérêt pour l'étude des institutions médiévales roumaines.